

АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ДИРДІН Максим Євгенович

УДК 343.985

ПОВТОРНІСТЬ У СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

**12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті державної податкової служби України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Бахін Володимир Петрович,
Національний університет державної
податкової служби України,
професор кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Клименко Ніна Іванівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент
Баулін Олег В'ячеславович,
Київський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету

Захист відбудеться « 20 » жовтня 2010 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.731.03 в Академії управління Міністерства внутрішніх справ за адресою: 02121, м. Київ, вул. Колекторна, 4

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Академії управління Міністерства внутрішніх справ за адресою: 02121, м. Київ, вул. Колекторна, 4

Автореферат розісланий «16» вересня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Ю. Хабло

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розбудова незалежної самостійної держави, становлення правового суспільства, якісне реформування та вдосконалення практичної діяльності правоохоронних органів України, боротьба зі злочинністю, підвищення професійного рівня працівників правоохоронних органів – запорука забезпечення нормального життя всього суспільства.

З виникненням нових видів злочинів, удосконаленням злочинних дій, активною протидією розслідуванню вимагає від слідчого підвищення своїх професійних якостей. Якісна підготовка слідчих дозволить уникати або мінімізувати критичні ситуації при розслідуванні злочинів, зменшити ймовірність появи слідчих помилок, підвищить рівень професійного мислення, дозволить розкривати й розслідувати злочини з використанням сучасних науково-технічних засобів, застосовувати ефективні тактичні прийоми і методи, а також буде сприяти удосконаленню слідчої практики.

При розслідуванні злочинів слідчому нерідко доводиться повторно виконувати роботу, спрямовану на вирішення і досягнення конкретних завдань і мети, що раніше не вдавалося виконувати або яка була виконана неякісно або неправильно. Ці та інші ситуації можуть виникати при розслідуванні будь-яких категорій злочинів і на різних стадіях кримінального судочинства. Так, за даними Верховного Суду України, за період з 2006 по 2009 роки судами по першій інстанції було повернуто на додаткове розслідування 25,2 тис. кримінальних справ.

Повторне виконання слідчим роботи при розслідуванні кримінальних справ характеризується сукупністю особливостей в організаційному, психологічному й тактичному аспектах, які слідчий повинний знати і враховувати для досягнення бажаного результату. Сутність повторного проведення слідчих і процесуальних дій визначається необхідністю аналізувати та враховувати отриману раніше інформацію, виправляти допущені помилки і прорахунки, шукати нові засоби, методи, прийоми та способи їх виконання.

Теоретичним підґрунтям дослідження є наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних учених-юристів, до яких належать такі: О.Я. Баєв, В.П. Бахін, О.В. Баулін, Р.С. Белкін, М.Ф. Будіянський, І.Є. Биховський, О.М. Васильєв, В.Я. Горбачевський, С.В. Дегтярьов, С.П. Дідковська, В.О. Дубрівний, В.М. Жадан, А.В. Іщенко, Л.І. Казміренко, Н.С. Карпов, В.В. Кальницький, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, В.Ю. Кузьміна, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, І.М. Лузгін, Є.Д. Лук'янчиков, О.В. Лускатов, А.Б. Марченко, П.П. Підюков, О.Р. Ратінов, І.В. Сервецький, С.В. Слінько, Д.М. Столповський, Л.Д. Удалова, І.І. Ульвавчева, П.В. Цимбал, Ю.М. Чорноус, Ю.В. Чуфаровський, М.О. Янковий та інші.

Опубліковані наукові праці створюють базу для глибшого розуміння проблематики та дослідження теоретико-прикладного значення проблеми,

що вивчається. Сьогодні залишаються недостатньо висвітленими в науковій літературі питання повторності у слідчій діяльності. Не має комплексного монографічного дослідження, в якому були б узагальнені теоретичні й практичні рекомендації слідчої діяльності, що повторюється. Не розроблено і конкретних криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення повторних слідчих і процесуальних дій.

Зазначені фактори зумовлюють актуальність теми даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 року № 1767, тематики пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, що потребують першочергового розроблення і впровадження у практичну діяльність ОВС на період 2004–2009 років, затверджених наказом МВС України від 5 липня 2004 року № 755.

Робота виконана в межах наукових досліджень кафедри кримінального права, процесу та криміналістики „Процесуальні та криміналістичні аспекти виявлення, розкриття та розслідування корисливих злочинів” (номер державної реєстрації в УкрІНТЕІ – 01030002435), „Злочини у сфері оподаткування в структурі загальнокримінальної злочинності (попередження, виявлення, розкриття, розслідування)” (номер державної реєстрації в УкрІНТЕІ – 01090000507), що є складовою наукових планів Національного університету державної податкової служби України.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету державної податкової служби України 3 березня 2007 року, протокол № 3.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні сутності, місця та ролі повторності у слідчій діяльності, її загального значення у діяльності слідчого, аналізі причин та умов, що зумовлюють повторність, кримінально-процесуальний механізм її реалізації.

Для досягнення зазначеної мети було визначено такі взаємопов'язані завдання:

- проаналізувати зміст слідчої діяльності в контексті значення повторності у слідчій діяльності;
- розробити класифікацію повторності у слідчій діяльності для розуміння самої сутності повторності;
- дослідити причини й умови, що визначають повторність у слідчій діяльності, їх значення та шляхи вирішення;
- розглянути можливість кримінально-процесуального регулювання проведення повторних (додаткових) слідчих й процесуальних дій;

- вивчити організаційні, психологічні і тактичні особливості повторності у слідчій діяльності та запропонувати криміналістичні рекомендації щодо повторного виконання слідчих і процесуальних дій;

- дослідити можливість та необхідність проведення певних слідчих і процесуальних дій, коли виникає слідча потреба у їх повторному (додатковому) проведенні;

- дослідити протидію при розслідуванні злочинів певними суб'єктами, як умови проведення слідчих дій повторно (додатково);

- дослідити особливості самого слідчого, які впливають на професійний рівень, що зумовлює повторність у його роботі.

Об'єктом наукового дослідження є суспільні відносини, що виникають у повторності слідчої діяльності при розслідуванні кримінальних справ, що знаходяться у провадженні та повернених на додаткове розслідування.

Предметом даного дослідження є сукупність правових норм, що регламентують повторність у слідчій діяльності.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження склали сукупність загальнонаукових і спеціально-галузевих методів правового пізнання. Діалектичний метод дозволив вивчити розуміння та значення повторності у слідчій діяльності, її значення в слідчій практиці, простежити динаміку та можливості її використання в позитивному розумінні (підрозділ 1.2). Формально-логічний метод аналізу і синтезу, дедукції, індукції, аналогії допоміг провести теоретичне узагальнення класифікації повторності у слідчій діяльності за конкретними критеріями (підрозділи 1.2, 3.1). Застосування системно-структурного методу сприяло розробці теоретичних основ повторності у слідчій діяльності (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Логічний метод дозволив пояснити сутність виникнення повторності у слідчій діяльності, її значення та вирішення (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2, 3.3). Метод моделювання дозволив визначити місце повторності у слідчій діяльності при розслідуванні злочинів та його значення в якості слідчої роботи (підрозділи 1.1, 1.2). За допомогою порівняльно-правового методу досліджено можливості кримінально-процесуального регулювання повторності у слідчій діяльності (підрозділ 1.4). Статистичний метод використано для дослідження динаміки повторності у слідчій діяльності. Соціологічний метод (анкетування слідчих та адвокатів, вивчення архівних кримінальних справ) дозволив отримати логічні узагальнені погляди та показати роль практичних працівників щодо повторності у слідчій діяльності і професійне ставлення адвокатів до цієї проблематики, а також дав можливість опрацювати та проаналізувати сутність повторності, її практичне застосування, надати теоретичні і практичні рекомендації щодо удосконалення слідчої діяльності в цілому і при проведенні повторних слідчих і процесуальних дій зокрема.

При вирішенні окремих теоретичних та прикладних завдань використовувалися нормативно-правові акти, дисертаційні та монографічні дослідження, наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів, періодичні видання, довідкова література.

Емпіричну базу дослідження склали: анкетування 355 слідчих органів внутрішніх справ, податкової міліції, служби безпеки, прокуратури та опитування 112 адвокатів, що спеціалізувалися по кримінальному судочинству у м. Києві, Київській, Миколаївській, Запорізькій, Полтавській та Закарпатській областях; результати вивчення 148 архівних кримінальних справ стосовно повторності, що перебували у провадженні слідчих та повернених на додаткове розслідування по різних категоріях злочинів за період 2001 – 2008 років у м. Києві, Київській та Миколаївській областях, а також статистичні дані МВС України та Верховного Суду України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає як у самій постановці проблеми, так і у способі її вирішення. Дисертація є одним із перших в Україні комплексним, монографічним дослідженням проблеми, пов'язаної з повторністю у слідчій діяльності. У ній обґрунтовано теоретичні положення, висновки та показано криміналістичні рекомендації і пропозиції за темою дослідження.

Зокрема, *вперше*:

- розкрито зміст повторності у слідчій діяльності при розслідуванні злочинів;

- запропоновано класифікацію повторності у слідчій діяльності;

- визначено місце повторності у слідчій діяльності при розслідуванні кримінальних справ, що перебували у провадженні слідчих та повернутих на додаткове розслідування;

- показано протидію при розслідуванні злочинів як умову проведення повторних слідчих і процесуальних дій для її подолання по кримінальних справах, що знаходилися у провадженні слідчих та повернутих на додаткове розслідування;

удосконалено:

- рекомендації щодо закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві положення стосовно процесуального регулювання проведення повторних (додаткових) слідчих і процесуальних дій;

- питання ситуаційних підстав проведення повторно певних слідчих дій;

- розуміння особистих якостей та ролі слідчого, що зумовлюють ситуації виникнення і проведення повторних слідчих та процесуальних дій, а також шляхи підвищення слідчої майстерності;

набули подальшого розвитку:

- розуміння можливостей та умов проведення повторного пред'явлення для впізнання;

- організаційні, психологічні та тактичні умови у повторній слідчій діяльності;
- питання можливостей та необхідності повторної участі понятих, перекладачів, експертів, спеціалістів у повторних (додаткових) слідчих діях;
- необхідність у якісній взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) в умовах проведення слідчих дій повторно;
- аргументація щодо необхідності спеціальних криміналістичних рекомендацій при проведенні повторних слідчих дій.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані у дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки і вирішення проблем, пов'язаних з повторністю у слідчій діяльності, відповідно до вимог чинного кримінально-процесуального законодавства. Вони можуть служити теоретичною базою, підґрунтям для подальшого дослідження питань повторності у слідчій діяльності (акт впровадження Національного університету державної податкової служби України від 7 квітня 2010 року);
- у навчальному процесі – під час розроблення навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін „Криміналістика”, „Кримінальний процес України” (акти впровадження Національного університету державної податкової служби України від 15 березня 2010 року та Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України від 16 березня 2010 року);
- у практичній діяльності – у системі професійної підготовки майбутніх слідчих і практичній слідчій діяльності в системі правоохоронних органів України з метою підвищення ефективності при розслідуванні злочинів (акт впровадження Слідчого управління податкової міліції ДПА України від 17 травня 2010 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації оприлюднені в доповідях і повідомленнях на: Міжнародній науково-практичній конференції „Наука і освіта - 2008” (м. Софія, Болгарія, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Науковий потенціал світу – 2008” (м. Преземішл, Польща, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих вчених” (м. Київ, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави” (м. Одеса, 2010 р.); Міжнародній науковій конференції студентів і молодих учених „Наука і вища освіта” (м. Запоріжжя, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні питання сучасних державотворчих та правотворчих процесів” (м. Запоріжжя, 2010 р.).

Публікації. Основні положення і висновки проведеного дисертаційного дослідження викладено у шести наукових статтях, чотири з

яких одноосібні, опубліковані у фахових виданнях ВАК України, та у шести тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що мають десять підрозділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, з яких основний текст дисертації – 170 сторінок, 7 додатків на 25 сторінках, список використаних джерел – на 28 сторінках (264 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, ступінь її наукової розробленості та науково-теоретичну основу; зв'язок роботи з державними програмами боротьби зі злочинністю, науковими програмами, планами проведення науково-дослідних робіт Національного університету державної податкової служби України; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження; висвітлено наукову новизну, емпіричну базу, методологічну основу і практичне значення отриманих результатів, а також форми їх апробації.

Розділ 1 „Поняття і сутність повторності у слідчій діяльності” складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *„Характеристика змісту слідчої діяльності”* визначено місце і роль слідчого при розкритті та розслідуванні злочинів.

Зазначено, що основними напрямками слідчої діяльності є: розкриття і розслідування злочинів; вживання заходів щодо відшкодування заподіяних злочинами збитків; встановлення та усунення причин і умов скоєних злочинів; профілактика нових злочинних дій. Предметом діяльності слідчого є розслідування злочинів, підпорядковане загальній меті кримінального судочинства – встановленню об'єктивної істини. КПК України зобов'язує слідчого з'ясувати всі обставини скоєного злочину, а для досягнення мети законодавець визначає і відповідні засоби, які слідчий має право використовувати. До них відносяться кримінально-процесуальні дії, процесуальні рішення та інші заходи.

На слідчу діяльність впливають такі чинники: правові, етичні, психологічні, організаційні, професійні та матеріальні.

У роботі зазначено, що характеристика змісту слідчої діяльності не вичерпує всіх різноманітних можливостей даної проблематики, а навпаки створює підґрунтя для її подальшого якісного вивчення та розроблення конкретних рекомендацій для покращення слідчої діяльності в цілому.

У підрозділі 1.2. *„Повторність при провадженні розслідування”* проаналізовано повторне виконання слідчим слідчих і процесуальних дій. Така діяльність характеризується сукупністю організаційних, психологічних і тактичних особливостей, які слідчий повинний знати і враховувати для досягнення бажаного результату, а саме повного й об'єктивного

розслідування. Сутність повторного виконання роботи слідчим визначається необхідністю аналізувати і враховувати отриману раніше інформацію, виправляти допущені і невраховані помилки, визначати та застосовувати нові засоби, способи та тактичні прийоми проведення намічених заходів.

На основі аналізу та узагальнення існуючої слідчої і судової практики автором узагальнено основні випадки повторного проведення слідчим своєї роботи, що найбільш часто зустрічається в практичній діяльності. На підставі цього запропоновано класифікацію повторності у слідчій діяльності за: слідчими діями, суб'єктами проведення, чинником часу, цілями проведення, способом проведення, результативністю.

У підрозділі 1.3. *„Причини й умови, що визначають повторність у слідчій діяльності”* автором зазначено, що причини, які визначають повторність у слідчій діяльності, слід поділяти на дві категорії. До першої належать слідчі (тактичні) помилки, викликані певними суб'єктивними або об'єктивними причинами. До другої відносяться тактичне рішення слідчого про доцільність проведення повторної слідчої роботи, що викликана необхідністю.

На підставі узагальнення існуючих визначень поняття „слідча помилка”, автор дійшов висновку, що загальним є те, що: слідча помилка визнана суспільно негативним явищем у слідчій практиці; виявлені слідчі помилки слід виправляти для недопущення їх у подальшій слідчій практиці; слідча помилка – це добросовісна помилка і її потрібно відмежовувати від слідчого свавілля; діяльність слідчого з профілактики слідчих помилок.

Автором зазначено, що самі причини, які визначають повторність у слідчій діяльності, в практичній діяльності, можуть бути різними за своїм внутрішнім складом і залежати від професійного, психологічного, логічного розуміння суб'єкта розслідування. Розглянуто основні типові слідчі помилки, що можуть стати причинами, які визначають повторність у слідчій діяльності.

За результатами наукових досліджень встановлено, що підставами для проведення повторних слідчих дій є: помилки (недоліки), які виникли при проведенні слідчих дій, на що вказали 35,5 % опитаних респондентів; клопотання підозрюваного, обвинуваченого, захисника – зазначили 30,7 % респондентів; поява нових учасників кримінальної справи, що розслідується – вказали 47,9 % респондентів; зміна позицій учасників кримінального процесу – вказали 38,9 % опитаних респондентів.

У підрозділі 1.4. *„Особливості повторності, зумовлені кримінально-процесуальними основами розслідування”* зазначено, що в кримінально-процесуальному законодавстві відсутні загальні положення проведення повторних (додаткових) слідчих дій.

Аналізуються підстави проведення повторних (додаткових) слідчих і процесуальних дій. На підставі аналізу теоретичних та практичних положень,

автор дійшов висновку, що при проведенні повторного пред'явлення для впізнання необхідно виносити відповідну постанову.

При проведенні повторних (додаткових) слідчих та процесуальних дій, пропонується за доцільне запрошувати тих самих понятих, спеціаліста, перекладача, але в кожному конкретному випадку слідчий таке рішення приймає самостійно, зважуючи все і враховуючи ситуацію, коли необхідно провести такі дії.

Подано авторське визначення повторної слідчої дії, як „сукупності норм кримінально-процесуального закону, що регулюють правовідносини, які виникли з моменту прийняття слідчим, органом дізнання, прокурором і судом рішення про проведення повторної (додаткової) слідчої дії, яке зобов'язує слідчого провести таку дію з метою усунення допущених помилок або неповноти проведеної первинної слідчої дії”.

Вбачається за необхідне доповнити ст. 85 КПК України частиною 6 такого змісту:

„За результатами проведення повторної або додаткової слідчої дії складається протокол, в якому зазначаються підстави, що зумовили її проведення”.

Розділ 2 „Організаційно-тактичні елементи повторності у слідчій діяльності” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. „Організаційні аспекти повторності у слідчій діяльності” визначається місце і роль організаційного процесу при повторності у слідчій діяльності.

Організаційні аспекти повторності у слідчій діяльності автор розглядає через розвиток потреб слідчої практики і теорії криміналістики.

Разом з тим, організаційні аспекти повторності в слідчій діяльності, на думку автора, слід розглядати через виділення наступних елементів: складання повторного плану слідчим із реалізації запланованих заходів щодо кримінальної справи в цілому, а також повторного плану проведення окремих повторних слідчих дій; детальне (повторне) вивчення наявних матеріалів кримінальної справи та інших джерел, що мають значення по справі; взаємодія слідчого з колегами, оперативними працівниками, експертами, державними та іншими органами, громадськістю (забезпечення чіткого обміну інформацією).

Показано значення повторного планування, що полягає у своєчасному визначенні завдань і мети подальшого розслідування злочинів, побудові і відпрацюванні різних версій, способів їх перевірки і зіставлення з наявними доказами, повторному використанні найбільш доцільних або нових тактичних прийомів, а також доцільність використання слідчим необхідних науково-технічних засобів при проведенні повторних (додаткових) слідчих дій з метою виявлення нових доказів.

На переконання дисертанта, помилкою практичних працівників є той факт, що вони переоцінюють свої можливості стосовно своєї пам'яті,

ігнорують можливість додатково вивчити наявні матеріали кримінальної справи.

Розглянуто повторність, що проявляється в постійній тривалій діяльності різних суб'єктів взаємодії, виходячи з потреб слідчої практики. Розкрито процесуальну та непроцесуальну форми тривалої взаємодії.

У підрозділі 2.2. „Психологічні основи повторності слідчої діяльності” зазначено, що наявність психологічної готовності у слідчого до виконання поставлених завдань у своїй роботі дозволить найбільш якісно виконати заплановані заходи у зазначений строк і при цьому отримати прогнозовані результати, у більшості випадків позитивні.

Розкрито психологічні особливості особи слідчого щодо якісного виконання покладених на нього завдань. Виділено найбільш важливі психологічні особливості повторності у слідчій діяльності, до яких відносяться: психологічний підхід слідчого до роботи, що повторюється; психологія планування повторної роботи; психологія виконання повторної роботи.

За результатами опитування слідчих ОВС, податкової міліції, СБУ та прокуратури, яким було поставлено запитання, які слідчі дії по кримінальних справах, що перебували у провадженні та повернені на додаткове розслідування, їм найскладніше було проводити повторно: 30,1 % респондентів назвали слідчий огляд; 33,8 % – освідування; 22,2 % – пред'явлення для пізнання; 11,0% – очна ставка; 17,7 % – відтворення обстановки і обставин події; 35,8 % – обшук.

У підрозділі 2.3. „Тактичний зміст повторності в слідчій діяльності” зазначається, що розслідування злочинів є специфічним видом пізнання минулих подій, особливості якого визначаються метою, регламентацією процедури, засобами і методами збору інформації для вирішення завдань кримінального судочинства. Важливе місце серед цих засобів і прийомів пізнання належить криміналістичній тактиці.

Тактичний зміст повторності у слідчій діяльності, на думку автора, слід розглядати через виділення таких основних елементів, як тактичне рішення слідчого про повторне виконання слідчої роботи, тактичний ризик у повторній слідчій діяльності, раптовість у повторній слідчій діяльності, тактичний прийом у повторній слідчій діяльності.

Проаналізовано підстави прийняття тактичного рішення про проведення повторної роботи.

Розглянуто поняття тактичного ризику і зазначено, що при прийнятті і реалізації рішення слідчим щодо проведення повторної роботи він може зростати.

Звернуто увагу на важливість фактора раптовості при повторності у слідчій діяльності як ефективний тактичний прийом з метою досягнення позитивного результату.

Дано визначення тактичного прийому у повторній слідчій діяльності як найбільш раціональної поведінки слідчого з позиції тактичної доцільності у момент проведення повторних (додаткових) слідчих дій для виявлення, фіксації, дослідження і використання доказової інформації з метою ліквідації допущених об'єктивних і суб'єктивних помилок (прорахунків).

Зазначено, що застосовувати тактичні прийоми при проведенні повторних (додаткових) слідчих дій необхідно з позиції обґрунтованості, доцільності, прогнозування слідчим можливих результатів, прогнозування можливих несприятливих ситуацій з метою подальшого оперативного їх усунення.

Розділ 3 „Повторність при проведенні слідчих дій” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *„Повторність, визначена характером слідчих дій”* розглянуто можливості та умови проведення повторно (додатково) певних слідчих дій.

При проведенні повторно (додатково) слідчих дій повинна враховуватися специфіка їх проведення: час, послідовність дій, вибір технічних засобів, тактичних прийомів і методів та основи юридичної психології, необхідність, доцільність, обґрунтованість тощо.

За результатами досліджень, повторні слідчі дії по кримінальних справах, що перебували у провадженні та повернених на додаткове розслідування проводилися: допити взагалі – у 93,2 % випадків; допити свідків – у 9,5 % випадків; допити потерпілих – у 40,5 % випадків; допити підозрюваних – у 27,0 % випадків; допити обвинувачених – у 60,8 % випадків; допити експертів, спеціалістів – у 1,4 % випадків; слідчий огляд – у 13,5 % випадків; обшук та виїмка – у 2,7 % випадків; відтворення обстановки та обставин події – у 6,8 % випадків; призначення експертизи – у 8,1 % випадків.

Проведення повторного слідчого огляду зумовлено слідчими (експертними) помилками, браком або недоброякісністю проведеного первинного слідчого огляду. На підставі основних теоретичних та практичних причин наводяться підстави проведення повторного слідчого огляду.

За результатами вивчення кримінальних справ, що знаходилися у провадженні та повернених на додаткове розслідування встановлено, що основними причинами проведення повторного слідчого огляду є: необхідність отримати нову інформацію або докази, які не могли бути отримані при проведенні первинного слідчого огляду, але не пов'язані з помилками слідчого огляду, що мало місце у 54,5 % випадків; необхідність отримати нову інформацію або докази, які могли бути отримані при проведенні первинного слідчого огляду, але не були отримані з приводу його неповноти або неякісності – 36,4 %; необхідність уточнення або перевірки доказів, зібраних після проведення первинного слідчого огляду – 9,1 %.

Повторний допит – це найбільш поширене явище в слідчій практиці при розслідуванні будь-яких категорій кримінальних справ. При його проведенні необхідно зважати на специфіку конкретних ситуацій.

Виділяють основні ситуації, коли проведення повторного допиту може бути необхідним і тактично доцільним. Визначено умови підготовки до повторного допиту.

Якість повторного допиту залежить від певних обставин, які мали місце при проведенні первинного допиту, а саме: від ситуації допиту, що створювала конфліктність і безконфліктність, встановлення або відсутності психологічного контакту, процес формування показань, збереження, відтворення і передачі інформації, об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Наведено обставини проведення повторного обшуку. Ретельна підготовка й аналіз прогнозованих ситуацій дозволять підвищити результативність цієї слідчої дії. При виникненні підстав для повторного обшуку слідчий повинний проявити професійну майстерність, логічну обізнаність, проаналізувати отриману інформацію, обрати оптимальну тактику проведення.

Проведення повторного пред'явлення для впізнання на сьогодні залишається не вирішеним та дискусійним питанням. Чинний КПК України нічого не зазначає про можливість та умови або про заборону повторного пред'явлення для впізнання. Це питання залишається не вирішеним і у проекті КПК України.

На підставі аналізу теоретичних, процесуальних та криміналістичних позицій автор вбачає можливість проведення повторного пред'явлення для впізнання за обмеженими обставинами.

Важливою умовою призначення повторної експертизи є її обґрунтованість. А тому обґрунтованість такої експертизи може залежати від допущених помилок і неналежної організації її проведення.

Помилки, що можуть бути підставами й умовами призначення і проведення повторної експертизи, можуть розподілятися на помилки слідчого і експерта. Наведено найбільш поширені помилки зазначених суб'єктів.

У підрозділі 3.2. „Зміст повторності, зумовленої особливостями слідчого” висвітлено основні обставини повторності у слідчій діяльності, зумовлені особливостями слідчого.

Зміст повторності, зумовленої особливостями слідчого, слід розглядати через такі складові: якість підготовки слідчого (юриста) у вищому навчальному закладі і його бажання стати професійним слідчим; якість роботи слідчого-початківця в правоохоронних органах після закінчення навчання; невідворотність допущення помилок і прорахунків молодим слідчим у своїй роботі; внутрішнє переконання слідчого при проведенні роботи повторно, що викликане слідчою необхідністю.

Зазначено, що якість підготовки слідчого (юриста) у вищих навчальних закладах і його бажання стати професійним слідчим закладають певні передумови та можливості для проведення повторної слідчої роботи за різних обставин і причин.

Робота слідчого-початківця в правоохоронних органах після закінчення навчання займає певне місце в його професійному зростанні. Автор зазначає, що слідчий-початківець не повинний боятися запитати поради або попросити допомоги у колег, наставника або керівника, коли він стикається з певними слідчими ситуаціями, які вимагають від нього прийняття і реалізації нестандартного рішення.

Неминучість допущення помилок і прорахунків молодим слідчим у своїй роботі автор сприймає як аксіому, тому що це важливий етап у діяльності слідчого-початківця.

Одним із головних чинників є внутрішнє переконання слідчого щодо проведення певної роботи повторно, викликанею слідчою необхідністю, і визначається ним окремо у кожній конкретній ситуації, що диктується певними кримінально-процесуальними і криміналістичними потребами.

У підрозділі 3.3. „Повторність, пов’язана з протидією розслідуванню” розглянуто підстави та умови повторності, пов’язані з протидією розслідуванню.

За результатами опитування слідчих встановлено, що певні обставини ускладнюють проведення повторних слідчих дій, а саме: у 40,0 % випадків – наявність нової інформації в учасників слідчої дії; у 25,1 % випадків – участь захисника у повторній слідчій дії; у 13,8 % випадків – обрання нової тактики поведінки підслідним; у 26,5 % випадків – зміна позиції учасників слідчої дії.

Повторність, пов’язана з протидією розслідуванню, може відобразитися через такі основні фактори, як протидія підозрюваного, обвинуваченого або ж групи таких осіб; протидія адвоката підозрюваного, обвинуваченого; процесуальна протидія керівника слідчого підрозділу, керівника правоохоронного органу, прокурора, судді; протидія колег слідчого, експерта (спеціаліста) тощо.

На підставі цих та інших факторів проаналізовано умови проведення повторних (додаткових) слідчих дій та перешкоди щодо їх проведення.

Разом з тим, слід враховувати, що підставами та умовами проведення повторних (додаткових) слідчих дій при розслідуванні злочинів є активна поведінка зацікавлених осіб.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного наукового дослідження, вивчення та теоретичного осмислення ряду наукових праць, аналізу та узагальнення слідчої і судової практики, нормативно-правового законодавства з проблеми повторності у слідчій діяльності здобувачем сформульовано ряд висновків,

пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення механізму проведення повторних слідчих дій при розслідуванні злочинів. До основних наукових висновків належать:

1. Здобувачем обґрунтовується можливість і доцільність проведення повторних (додаткових) слідчих дій, що базуються на загальних положеннях КПК України. Звертається увага на те, що слідчий може не тільки проводити повторно слідчі дії у зв'язку з допущенням певних помилок або прорахунків, але в конкретних слідчих ситуаціях з тактичної необхідності їх провадження доцільне і необхідне по кримінальних справах, що перебувають у провадженні слідчих та повернених на додаткове розслідування. Момент визначення необхідності проведення повторних слідчих дій слідчий визначає самостійно, виходячи з фактичних обставин справи.

2. Визначено причини й умови, що визначають повторність у слідчій діяльності. Безпосередньо звернуто увагу на неналежну професійну підготовку майбутніх слідчих (юристів) у вищих навчальних закладах, недостатні знання норм кримінального законодавства, легковажне ставлення до процесуальної форми збирання доказів, відсутність глибоких знань у галузі криміналістики, неякісне проведення слідчих дій.

3. На підставі вивчення та узагальнення наукових джерел, слідчої та судової практики, автор дійшов висновку про доцільність впровадження загальних норм проведення повторних (додаткових) слідчих дій у Кримінально-процесуальний кодекс України, а саме доповнити статтею 119-2 „Проведення повторних та додаткових слідчих дій” у такій редакції:

„Повторні та додаткові слідчі дії проводяться з метою перевірки, уточнення, доповнення та отримання нових фактичних даних, а також при необхідності відновлення втраченої кримінальної справи або її частини.

Повторні та додаткові слідчі дії проводяться за правилами, що ставляться до проведення слідчих дій вперше, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

До участі у проведенні повторних і додаткових слідчих дій можуть бути залучені ті самі поняті та спеціалісти, які приймали участь раніше, якщо слідчий визнає це за необхідне”.

Зокрема запропоновано дати вичерпний перелік слідчих дій, щоб зрозуміти, які із них можуть проводитися повторно (додатково).

4. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу та розуміння організаційного аспекту повторності у слідчій діяльності при розслідуванні кримінальних справ, що перебувають у провадженні слідчих та повернених на додаткове розслідування. Відсутність розумового або письмового планування, не бажання повторно аналізувати наявні матеріали кримінальної справи, відсутність постійної та якісної взаємодії – це ті умови можливого неякісного проведення повторної роботи слідчим. Акцентується увага на тривалій взаємодії між різними суб'єктами при розслідуванні тяжких, об'ємних, багатоепізодних кримінальних справ. Така взаємодія містить

повторність певних дій, що може виражатися у постійному обміні інформацією між експертом (спеціалістом) і слідчим при проведенні повторного огляду місця події, обшуку, виїмки, допиту, призначення та проведення судових експертиз тощо.

5. Важливе значення має психологічний підхід слідчих до роботи, що повторюється при розслідуванні кримінальних справ, що перебувають у провадженні та повернених на додаткове розслідування, які зумовлені такими обставинами, а саме, що може слідчий: виконувати як повторні слідчі дії, так і повторні процесуальні дії; в межах однієї кримінальної справи виконувати повторно одну слідчу дію як з одним учасником кримінального судочинства, так і повторювати ту ж слідчу дію, але з різними учасниками (допит декількох підозрюваних, обвинувачених, потерпілих; проводити відтворення обстановки та обставин події з декількома учасниками кримінальної справи, пред'явлення об'єкта для пізнання декільком особам); виконувати повторно як свою роботу, проведenu ним раніше, так і роботу, яка була проведена іншим слідчим того або іншого слідчого підрозділу.

6. Аналіз та узагальнення практики показує, що тактичному ризику, раптовості, тактичному прийому у повторній слідчій діяльності передують прийняття тактичного рішення слідчим, що повинно базуватися на таких позиціях: виникає слідча необхідність у проведенні будь-якої роботи повторно для вирішення або з'ясування певних обставин; аналіз і врахування раніше отриманої інформації або допущених помилок, прорахунків, як власних так і чужих (спеціаліста, експерта); визначення мети і завдань, що стоять перед ним при виконанні повторної роботи; визначення оптимального часу виконання повторної роботи; визначення тактичних прийомів і комбінацій, організаційних заходів і психологічних дій, які він буде використовувати при проведенні повторної слідчої роботи; логічне прогнозування майбутньої повторної роботи, його позитивних і негативних наслідків, як вони відобразяться в подальшому розслідуванні, які саме будуть прийняті наступні рішення.

7. За результатами вивчення та узагальнення кримінальних справ було встановлено динаміку проведення повторних (додаткових) слідчих дій. Визначено та уточнено ситуації проведення окремих слідчих дій повторно (додатково). Автор дійшов висновку про можливість проведення повторного пред'явлення для впізнання з певними обмеженнями та запропоновано доповнити діючий КПК України статтею 175-1 „Повторне пред'явлення для впізнання” у такій редакції:

„Повторне впізнання особи або предмета можливе, коли не були дотримані умови попереднього спостереження і це зафіксовано в показаннях особи, що впізнавала, а також, коли раніше пред'явлення для впізнання особи або предмета проводилося по фотографії.

При повторному пред'явленні для впізнання особи або предмета слідчий складає мотивовану постанову із зазначенням підстав проведення цієї слідчої дії.

Не може провадитися повторне пред'явлення для впізнання особи або предмета тим же впізнаючим і за тими самими ознаками”.

8. Повторність, зумовлену особливостями слідчого, автор розглядає через такі складові, як якісна підготовка слідчих (юристів) в системі вищої освіти і їх бажання стати професійними слідчими; якісна робота слідчих-початківців у правоохоронних органах після закінчення навчання; неминучість допущення помилок і прорахунків слідчими-початківцями при розслідуванні кримінальних справ; внутрішнє переконання слідчих при проведенні слідчих дій, викликаних потребою та необхідністю слідчої практики.

9. При розслідуванні злочинів важливо враховувати фактор протидії. Повторність, пов'язана з протидією розслідуванню, може виникати у будь-якій формі активної або пасивної діяльності від різних учасників кримінального судочинства з конкретною метою, спрямованою на перешкоду досягненню конкретного об'єктивного результату та створюють умови для проведення або перешкоди для проведення повторних (додаткових) слідчих та процесуальних дій при розслідуванні злочинів. До основних факторів такої протидії відносяться: протидія підозрюваних, обвинувачених або ж групи таких осіб; протидія адвокатів підозрюваних, обвинувачених; процесуальна протидія керівників слідчих підрозділів, керівників правоохоронних органів, прокурорів, суддів; протидія колег слідчих, експертів (спеціалістів).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дирдін М. Є. Повторність у слідчій діяльності / М. Є. Дирдін // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2008. – № 3. – С. 228–233.

2. Дырдин М. Е. Организационно-тактические основы повторности в следственной работе / В. П. Бахин, М. Е. Дырдин // Воронежские криминалистические чтения : сб. науч. трудов. – 2008. – Вып. 10. – С. 55–60.

3. Дырдин М. Е. Уголовно-процессуальные основы проведения повторных следственных действий / М. Е. Дырдин // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 9. – С. 163–166.

4. Дырдин М. Е. Специфика повторного производства следственного осмотра / В. П. Бахин, М. Е. Дырдин // Воронежские криминалистические чтения : сб. науч. трудов. – 2009. – Вып. 11. – С. 46–51.

5. Дырдин М. Е. Особенности повторного следственного осмотра / М. Е. Дырдин // Держава і право : збірник наукових праць. – 2009. – Випуск

43. – С. 591–596. – (Юридичні і політичні науки).

6. Дирдін М. Є. Особливості проведення повторного пред'явлення для впізнання / М. Є. Дирдін // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2010, № 2. – С. 248-253.

7. Дирдін М. Є. Пряме матеріальне стимулювання слідчої діяльності при розслідуванні фінансових злочинів / М. Є. Дирдін // Наука і освіта – 2008 : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, Софія, Болгарія, 3–15 січня 2008 р. – Т. 9. – Софія, 2008. – С. 43 – 44.

8. Дырдин М. Е. Некоторые вопросы тактики повторного обыска и выемки / М. Е. Дырдин // Научный потенциал мира – 2008 : материалы IV Международной научно-практической конференции, Преземишл, Польша, 12–20 сентября 2008 г. – Т. 5. – Преземишл, 2008. – С. 67–71.

9. Дырдин М. Е. Организационные аспекты повторности в следственной деятельности / М. Е. Дырдин // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих вчених : збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції : матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 23–24 квітня 2009 р. – Київ, 2009. – Ч. IV. – С. 134–136.

10. Дирдін М. Є. Передумови помилок слідчого-початківця / М. Є. Дирдін, С. В. Галян // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2010 р. – Одеса, 2010. – С. 216–217.

11. Дирдін М. Є. Протидія розслідуванню як одна з умов повторності в слідчій діяльності / М. Є. Дирдін // Наука і вища освіта : тези доповідей XVIII Міжнародної наукової конференції студентів і молодих учених, 22-23 квітня 2010 р. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. – Т. 2. – С. 131.

12. Дирдін М. Є. Тактика повторного пред'явлення для впізнання / М. Є. Дирдін // Актуальні питання сучасних державотворчих та правотворчих процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 28 квітня 2010 р. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація „Істина”, 2010. – Ч. 3. – С. 100–101.

АНОТАЦІЯ

Дирдін М.Є. Повторність у слідчій діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Академія управління Міністерства внутрішніх справ. – Київ, 2010.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню проблем, пов'язаних з повторністю у слідчій діяльності.

На основі аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених розглянуто повторність у слідчій діяльності та особливості такої роботи. Проаналізовано повторність при провадженні розслідування. Подано класифікацію повторності у слідчій діяльності за певними критеріями. Розкрито причини та умови повторності у слідчій діяльності. Висловлено пропозиції до кримінального-процесуального законодавства стосовно вдосконалення загальних положень щодо врегулювання проведення повторних (додаткових) слідчих дій. Визначено та аналізовано організаційні, психологічні та тактичні чинники повторності у слідчій діяльності. Звернута увагу на зміст повторності, зумовлену особливостями слідчого. Досліджено питання повторності, пов'язані з протидією розслідуванню.

Ключові слова: повторність, слідча діяльність, повторні слідчі дії, причини повторності, організація, психологія, тактика, протидія.

АННОТАЦІЯ

Дырдин М.Е. Повторность в следственной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Академия управления Министерства внутренних дел. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена комплексному исследованию проблем, связанных с повторностью в следственной деятельности.

На основе анализа научных работ отечественных и зарубежных ученых характеризуется повторность в следственной деятельности, рассматриваются особенности такой работы. Анализируется повторность при проведении расследования. Отмечается, что деятельность следователя относительно повторной работы при расследовании преступлений делится на: производство повторных следственных действий в процессе расследования конкретного уголовного дела; повторность в связи с новым этапом расследования уголовного дела (прекращенное, приостановленное, направленное на дополнительное расследование, утраченное).

Обосновывается классификация повторности в следственной деятельности в соответствии с определенными критериями: за следственными действиями, за субъектами проведения, за фактором времени, за целью проведения, за способом проведения, за результативностью.

Раскрываются причины и условия повторности в следственной деятельности. Анализируется целесообразность приглашения для участия в производстве повторных следственных действий понятых, специалиста, переводчика, которые участвовали ранее. Вносятся предложения о дополнении УПК Украины с целью усовершенствования общих положений

урегулирования производства повторных (дополнительных) следственных действий, а также производство повторного предъявления для опознания.

Анализируются организационные аспекты повторности в следственной деятельности. Изучаются психологические основания в повторной следственной деятельности, а именно: психологический подход следователя к работе, которая повторяется; психология планирования повторной работы; психология выполнения повторной работы. Характеризуется тактическое содержание повторности в следственной деятельности через такие элементы, как: тактическое решение следователя о повторном выполнении следственной работы; тактический риск в повторной следственной деятельности; внезапность в повторной следственной деятельности; тактический приём в повторной следственной деятельности.

Анализируется причины и условия проведения повторно отдельных следственных действий. Предлагается разрешить дискуссионный вопрос о возможности производства повторного предъявления для опознавания с ограниченными основаниями, которые следует процессуально оформить. Исследуется содержание повторности в следственной деятельности через личностно-профессиональные качества следователя, а именно: качество подготовки следователя (юриста) высшем учебном заведении и его желание быть профессиональным следователем; качество работы начинающего следователя в правоохранительных органах после окончания учёбы; неотвратимость допущения ошибок и просчётов молодым следователем в своей работе; внутреннее убеждение следователя по проведению работы повторно, что вызвана следственной необходимостью.

Изучается вопрос повторности в следственной деятельности, что обуславливается противодействием расследованию определенными лицами. Определяется, что повторность, связанная с противодействием расследованию, может возникать в любой форме активной или пассивной деятельности от разных участников уголовного судопроизводства с конкретной целью, направленной на препятствие достижению конкретного объективного результата и создают условия для проведения или препятствия для проведения повторных (дополнительных) следственных и процессуальных действий при расследовании преступлений.

Ключевые слова: повторность, следственная деятельность, повторные следственные действия, причины повторности, организация, психология, тактика, противодействие.

ANNOTATION

Dyrdin M.E. Repeat in the investigative activity. - Manuscript.

Thesis is to be awarded a scientific degree of candidate of legal specialty 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminalistics, Judicial Expertise, operative

investigation activity. – Academy of management of the Ministry of Internal Affairs. - Kyiv, 2010.

Thesis is dedicated to research of complex problems connected with repeat in the investigative activity.

The repeat in the investigative activity is characterized on the basis of scientific works of domestic and foreign scientists, the features of this work are viewed. The repeat is analyzed in the investigation proceedings. The classification of repeat in the investigative activity is presented with specific criteria. The causes and conditions of repeat in the investigative activity are uncovered. The propositions to the criminal procedure law concerning improvements of general provisions on the settlement of the repeated (additional) investigation acts are expressed. The organizational, tactical and psychological factors in repeated investigative activity are defined and analyzed. It is emphasized on content of repeat due to the peculiarities of the investigator. The problems of repeat associated with countering the investigation are studied.

Keywords: repeat, investigative activity, repeated investigation acts, the causes of repeat, organization, psychology, tactics, counteraction.

Підписано до друку 14.09.2010 р. Формат 60×90/16.
Папір офсетний № 1. Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Замов. № _____

Віддруковано у друкарні
Національного університету державної податкової служби України,
вул. К. Маркса, 31, м. Ірпінь Київської обл., 08201